

Egy lófői kiváltságlevél 1668-ból

A XV. századi székely társadalom a hadi kötelezettségek teljesítésének módja szerint hármass rétegződésű volt. A ranglétra felső fokán a hadban három-öt lovassal megjelenő *főemberek* (primor) álltak, őket követték az ugyancsak lóháton hadakozó *lőfők* (primipili), végül a katonai-társadalmi ranglétra alsó fokán a gyalogosan katonáskodó *közszékelyek* (communitas) foglaltak helyet. A három rend között az átjárás kezdetben úgy volt lehetséges, ha az illető székely igazolni tudta a felsőbb rendbe jutáshoz szükséges anyagi erejét (megfelelő mennyiségű nyílföldet) a király által kinevezett vezetője, azaz a székely ispán előtt.

Az 1562. évi székely felkelés leverése, illetve a kollektív nemességet felszámoló segesvári végzéseket követően a Székelyföldön is „szokásba jött” a címeres nemeslevelek, a lófőséget osztogató primipilárisok és a gyalogpuskás státust biztosító oklevelek adományozása, birtokkal vagy birtok nélkül. Az adományozás János Zsigmond uralkodásának utolsó éveiben (1569–1571) kezdődött, majd II. Rákóczi György uralkodása alatt érte el a tetőpontot, aki – akárcsak a „jó gazda” édesapa, az „öreg” I. Rákóczi György fejedelem – háborúiban nagyban alapozott a székely katonaságra, s egymaga több adományt adott székely katonáinak, mint az összes többi fejedelem. 981 kiváltságolása (ebből 344 nemesítés, 517 lófősítés) majdnem tízszerese a Bethlen Gábor fejedelemsége idejéből származóknak. Tehát az Erdélyi Fejedelemség idejében a székelységgel kapcsolatos fejedelmi politizálás egyik alapeleme a következetes kiváltságolás révén történő rangemelés volt, ugyanis ezáltal a székelyek jó részét hadra fogható állapotban lehetett tartani (Lásd Balogh Judit: *II. Rákóczi György és a székelyek*. Bp., 2009. 11–39.). Ezeket a kiváltságolásokat a fejedelmi kancellárián vezetett *Királyi könyvek* (Librii Regii, Liber Regius) tartalmazzák, amelyeket részben a kolozsmonostori konvent, részben a gyulafehérvári káptalan levéltárában őriztek. (Lásd *Erdélyi Királyi könyvek*. CD. Arcanum. 2003-2004. I.: 1–9. kötet, 1581–1610.; II.: 10–19. kötet, 1614–1635.; III.: 20–29. kötet, 1630–1656.)

A Királyi Könyvekbe azonban nem minden nemesítést, lófői vagy gyalogpuskás kiváltságlevelet vezettek be. Erre nagyon jó példa az az eredeti (*originale*) lófősítő levél, amelyet az alábbiakban részletesebben ismertetünk.

A szóban forgó lófői kiváltságlevelet Demeter Zoltán székelyudvarhelyi lakos „mutatta” be nekünk. Elmondása szerint az utóbbi évtizedekben nagyapja, Demeter István (1906–1986) felesége, azaz az ő nagyanyja, Demeter Istvánné Mihály Rozália őrizte, mivel fiúk, Demeter Imre

korán elkerült Lövétéről Sepsiszentgyörgyre. A nagymama 2000-ben bekövetkezett halálát követően a családi házból maradt nagynéni, Trinfuly (szül. Demeter) Ilona „lelte meg az iratot” a kaszten alsó fiókjának legalján, a ruhák alatt. Ő 2007-ben úgy döntött, hogy megmutatja és átadja azt a testvére, Demeter Imre gyermekeinek, mert végül is „ők a Demeterek, ők viszik tovább a nevet.”

Demeter Zoltán miután kézhez kapta az iratot, megmutatta azt Róth Andrásnak Lajosnak, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum Tudományos Könyvtára munkatársának. Tőle tudta meg valójában, hogy a megörökölt irat nem más, mint a család tulajdonképpeni lófősítő „kutyabőre”, méghozzá Apafi Mihály fejedelem nagy függőpecsétjével ellátva, amely ilyen okleveleken elég ritkán fordul elő. Később Sebők Tihámér okleveles latintanárral a kiváltságlevelet magyar nyelvre fordíttatta, s ennek másolatait a család többi tagjának is eljuttatta. A kiváltságlevél további sorsáról megtudtuk, hogy mivel Demeter Zoltánnak nincs utódja, az eredeti példányt valószínűleg öccse, a Sepsiszentgyörgyön élő Demeter László nagyobbik fia, Hunor megörökölni fogja.

Új sorozat. Ő tehát rázó lövétei akinek karrierje Apafi Mihály fejedelem uralkodása alatt csúcsosodott ki azáltal, hogy a szabad székelyek sorából a lőfők közé emelkedett.

A Demeter Mihály által nyert, ünnepélyes formulákkal kiállított lófői kiváltságlevél hártára íródott. Függőpecsétjét díszes fatok védi, amelyet kék, arany, piros és ezüst sodrattal (zsinórral) erősítettek a szinte épnek mondható kiváltságlevélre oly módon, hogy annak az alját felhajtották (*plica, plicatura*), majd a megduplázott és így ellenállóbbá vált hártára lyukakat fúrtak és ezeken vezették át a függőpecsétet tartó selyemsodrattal. A sodrat szabad végeit belevezették a fatok belsejében kialakított kis lyukakba, majd felmelegített viasszal „megpecsételték”.

A kiváltságlevél a kibocsátó nevével és címével kezdődik (*intitulatio*). A lófősítő levelet kiállító képiró ennek kezdőbetűit zölddel festett reneszánsz levél- és virágcsokkal díszítette ki. A fejlécben egy emberi arcábrázolás látható (a NOS MICHAEL APAFI felirat második betűjében). A kiváltságlevelet Bethlen János kancellár is ellátta kézjeggyével, nem véletlenül, ugyanis az ilyen jellegű iratok kibocsátása a kancellária feladatköréhez tartozott. A hátlapján olvasható feljegyzés arról tájékoztat, hogy „az Úr 1668. évében, november 27-én az irat nyilvánosan kihirdettetett kisbúni Bethlen Miklós udvarhelyszéki főkapitány jelenlétében a szék többi tisztjei és nemesei előtt.”

Tartalma a következő (az oklevélkivonatot Sebők Tihamér fordításának felhasználásával készítettük el, itt-ott kisebb módosításokat eszközölve):

„Mi, Apafi Mihály, Isten kegyelméből Erdély fejedelme, a Magyar Királyság Részeneinek uralkodója, a székelyek ispánja, adjuk emlékezetére mindazoknak, akiknek illik, hogy egynéhány hűséges tanácsadónk közbenjárására, valamint meggondolván és figyelembe vévén hívünknek, gyorsaságos (*agilis*) Leóvéte-i Demeter Mihálynak eddigi hűséges szolgálatait, aki az általunk rábízottakban, minden dologban híven és szorgalmasan járt el, és megfogadta, hogy a jövőben is ugyan így jár el [...], éppen ezért ugyanazt a Demeter Mihályt és általa fiait, Istvánt, Mihályt és Andrászt a szabad székelyek sorából kiemelve, fejedelemségünk, Erdély igazi és kétségen kívül álló, nemes születésű székely primipilusainak (lófősinek – M. J.) rendjébe soroljuk, hozzájuk számoljuk és iktatjuk be a jelen sorok erejével. Ugyanakkor kinyilvánítjuk, hogy e naptól kezdve és az eljövendőben Demeter Mihály és István, Mihály és András, valamint azoknak minden örököse és utóda, legyenek azok bármelyik nemből, mindig az igazi és kétségen kívül álló nemes születésű primipilusok közé számíttassanak, tartassanak. Minden tisztséget, kegyet, privilégiumot, engedményt, szabadságjogot, mentességet élvez-

zenek és bírjanak, melyet a többi igazi és kétségen kívül álló, nemes születésű primipilusok jog szerint vagy a régi szokás szerint élveznek és bírnak.

Mindezekért Demeter Mihály és István, Mihály és András, valamint azoknak minden örököse és utóda jó lovakkal, dárdákkal, sisakokkal, mellvértekkel, pajzsokkal, lándzsákkal, és más katonai felszerelésekkel a többi jól felfegyverzett primipilusok szokása szerint, parancsainkra és utódaink parancsaira tartoznak a királyság érdekében az idők megkívánta szükség szerint minden háborús vállalkozásunkban, legyen az akár általános, akár részleges, hűségesen részt venni, valamint a hazára buzgó fáradságot fordítani...”

„Kelt és kiadatott Fogaras várunkban (*in Arce nostra Fogaras*) az Úr 1668. évben, február hó 21. napján.”

Mihály János

